

УДК 378.011.31:744.32

В. В. МОШТУК

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПРОЕКТНО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ І КРЕСЛЕННЯ

Зроблено аналіз підходів до простору як філософської категорії, визначено співвідношення понять «простір» і «середовище» в освітньому аспекті, виявлено зв'язки між базовими поняттями в просторовому вимірі. Подано авторське трактування поняття «проектно-технологічна культура». Досліджено структуру й динаміку культурно-освітнього простору ВНЗ як теоретико-методологічного феномена сучасної моделі формування проектно-технологічної культури вчителя технологій і креслення. Розкрито умови, змістові етапи та фази формування ПТК студента в умовах культурно-освітнього простору ВНЗ.

Ключові слова: соціокультурний простір, культурно-освітній простір, проектно-технологічне середовище, проектно-технологічна культура.

В. В. МОШТУК

КУЛЬТУРНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ПРОСТРАНСТВО ВУЗА КАК ВАЖНЫЙ ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ПРОЕКТНО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГИЙ И ЧЕРЧЕНИЯ

Проведен анализ подходов к пространству как философской категории, определено соотношение понятий «пространство» и «среда» в образовательном аспекте; обнаружены связи между базовыми понятиями в пространственном измерении. Представлена авторская трактовка понятия «проектно-технологическая культура». Исследовано структуру и динамику культурно-образовательного пространства вуза как теоретико-методологического феномена современной модели формирования проектно-технологической культуры учителя технологий и черчения. Раскрыты условия, смысловые этапы и фазы формирования ПТК студента в условиях культурно-образовательного пространства ВНЗ.

Ключевые слова: социокультурное пространство, культурно-образовательное пространство, проектно-технологическая среда, проектно-технологическая культура.

V. V. MOSHTUK

CULTURAL AND EDUCATIONAL SPACE OF HEI AS IMPORTANT FACTOR OF THE FORMATION OF PROJECT-TECHNOLOGICAL CULTURE OF FUTURE TECHNOLOGIES AND DRAFTING TEACHER

An analysis of approaches to the space as a philosophical category is held, relationship between the concepts «space» and «environment» in the educational aspect is defined; the links between the basic concepts of spatial dimension are found. Author's interpretation of the concept of «design-technological culture is presented». Structure and dynamics of cultural and educational space of the university as a theoretical and methodological phenomenon of the modern model of the project-technological culture formation of technology and drafting teacher is investigated. The conditions, meaningful steps and phases of the formation of PTC of student in conditions of cultural and educational space of HEI are revealed.

Keywords: *socio-cultural space, cultural and educational space, project-technological environment, project-technological culture.*

Для ефективного формування проектно-технологічної культури майбутнього вчителя технологій і креслення необхідно розробити таку педагогічну систему, яка дозволить оптимізувати умови реалізації процесу навчання та отримувати чітку інформацію про якість результатів на кожному з його етапів. На нашу думку, цього можна досягти завдяки організації культурно-освітнього простору ВНЗ. Тому виникла необхідність дослідження культурно-освітнього простору ВНЗ у контексті розвитку проектно-технологічної культури майбутнього педагога.

Метою статті є розгляд культурно-освітнього простору ВНЗ як цілісного теоретико-методологічного феномена, виявлення його сутнісних компонентів, які виражають і забезпечують в сукупності формування проектно-технологічної культури студентів факультетів підготовки вчителів технологій і креслення.

Тематика освітніх просторів та освітніх середовищ вищої школи почала активно розроблятися приблизно з другої половини 90-х років минулого століття й сьогодні широко продовжує досліджуватися як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями, що підтверджується численними публікаціями.

Важливе значення для характеристики освітнього простору в розрізі дослідження педагогічних систем мають наукові праці О. Белякова, Л. Буркової, А. Вихруща, І. Гавриленка, К. Климової, В. Кременя, Л. Ковальчук, К. Корсака, В. Кравця, В. Кузя, Н. Лавриченка, О. Матвієнко, В. Нечаєва, І. Нечипуренка, Н. Ничкало, Я. Полякової, А. Сбруєвої, О. Свідіна, В. Шинкарука та ін.

Значна кількість робіт присвячена розкриттю механізмів та ефектів функціонування освітнього простору з позиції різних підходів: *аксіологічного* (О. Бондаревська, Л. Виготський, В. Ликова, В. Селіванов, Н. Сергєєв, Д. Ельконін, І. Якиманська), *культурологічного* (А. Арнольдів, О. Бондаревська, Ю. Вишневецький, Л. Коган, Е. Орлова, І. Приходько), *системного* (В. Боднар, А. Бондаревська, В. Гінецинський), *синергетичного* (А. Веряєв, Б. Гершунський, В. Заболотський, О. Князева, З. Курдюмов, І. Пригожин, Н. Селіванова, І. Шалаєв, Р. Юсупов).

Питання конструювання освітнього середовища висвітлені у наукових доробках В. Кларіна, Н. Крилової, В. Льовіна, В. Петровського, В. Ясвіна та інших науковців.

Проте на даний час є мало досліджень, які б системно розкривали роль культурно-освітнього простору ВНЗ у формуванні фахової культури майбутнього вчителя та її окремих складових, зокрема, проектно-технологічної.

Сучасна парадигма української освіти, яка ґрунтується на індивідуалізації та диференціації навчання, динамічності й альтернативності розвитку педагогічних систем і навчальних закладів різних рівнів, гнучкості й варіативності навчально-програмного забезпечення, його прогностичності і адаптивності до мінливих умов соціокультурного простору та індивідуальних інтересів і здібностей учнів, змушує по-новому дивитися на можливості розвитку цілісної системи підготовки педагогічних кадрів.

Модернізація вищої педагогічної школи України, пошук шляхів підвищення ефективності, доступності та якості фахової освіти майбутніх вчителів технологій і креслення, які зумовлені необхідністю входження нашої держави у світовий освітній простір, актуалізують потребу в педагогах нового типу, з високим рівнем проектно-технологічної культури (ПТК). Під такою культурою майбутнього вчителя технологій і креслення ми розуміємо якісне інтегральне професійно-особистісне утворення, що передбачає: сукупність фахових компетенцій, які відповідають сучасному рівню розвитку суспільства; розвиток функціональних можливостей проектування і конструювання та психологічну готовність застосування інноваційних підходів щодо їх реалізації; здатність знаходити креативні вирішення проектно-технологічних завдань; можливість діяти в нестандартних умовах процесу технологічної підготовки школярів і вміння їх трансформувати; здібності прогнозувати наслідки прийнятих проектних рішень та вміти нести за них відповідальність.

ПТК студентів, будучи однією з важливих складових фахової та загальної культури майбутнього вчителя технологій і креслення, має стати метою, процесом й результатом підготовки сучасного педагога.

Оскільки «освіта – можливість здійснення людини в культурі» [9, с. 26], то формування ПТК, на нашу думку, ефективно буде здійснюватися в культурно-освітньому просторі ВНЗ.

У зв'язку з цим на перший план висувається проблема створення такого культурно-освітнього простору ВНЗ, як простору особистісних змін студентів, який відображатиме педагогічну систему творчого становлення майбутнього вчителя, що здійснюватиме фахову діяльність в умовах інформаційно-технологічного суспільства.

Використовуючи словосполучення «культурно-освітній простір», коротко проаналізуємо базове поняття «простір» та смислові вирази, які з ним пов'язані.

Нині категорія «простір» використовується в різноманітних контекстах: філософському, соціальному, географічному, фізичному, економічному, культурному, інформаційному, освітньому тощо.

Найзагальніше уявлення про простір пов'язане з порядком розташування (взаємним розташуванням) одночасно співіснуючих об'єктів. З формальної точки зору простір – це система, що формується безліччю взаємодіючих суб'єктів, між якими встановлюються відносини, визначені їх функціональною специфікою. Системність простору забезпечується такими властивостями, які заперечують одна одну: протяжність й фрагментарність, безперервність і дискретність, постійність та змінюваність [1, с. 52–53].

Характеризуючи простір, потрібно вказати на його тривимірність, сферичність певної форми, в якій радіус-вектор постійно змінює свій напрям в довжину [5, с. 77; 12, с. 27–28]. Крім цього, в його характеристику (як простору багатовимірною), має бути введена темпоральна (часова) координата [5, с. 78].

У наукових джерелах часто зустрічаються два незалежні аспекти розгляду «просторовості»: «середовище → оточення» і «простір → місце»; одне поняття пов'язує з виділенням елементів, що оточують суб'єкт, інше – з осмисленням виділених елементів в контексті його життєдіяльності [12, с. 28].

Основним критерієм характеристики середовища є факт його взаємодії з частиною навколишнього світу [6, с. 61]. Отже, середовище припускає «занурення» в нього, щохвилинне або часте використання потоку інформації з нього для зміни та вдосконалення людського «Я»; простір передбачає не «занурення», а лише присутність в ньому. Для першого поняття характерніша локальність, для другого – глобальність сприйняття і дії; перше – реальніше, друге, навпаки, – більш віртуальне [4, с. 28].

У середовища і простору відзначають багато точок дотику [11, с. 24], проте простір і середовище є лише близькими, але не синонімічними поняттями [7, с. 23]. Крім того, трактування простору є ширшим від середовища [11, с. 24], тобто середовище заповнює простір, на чому ми акцентуємо особливу увагу.

У науці і педагогічній практиці зустрічаються різні тенденції та підходи до застосування терміна «простір»: глобальний освітній простір, єдиний освітній простір, інтегрований освітній простір, інформаційно-освітній простір, культурно-освітній простір, виховний простір тощо. Кожне із словосполучень є реально існуючим феноменом, яке містить певний перелік елементів, що характеризують певну сферу людської діяльності.

В ієрархії просторів можна спостерігати певний взаємозв'язок (рис.1).

Рис. 1. Схема взаємодії просторів.

У безперервному ланцюгу безкінечних просторів важливу роль ми відводимо глобальному (з франц. *global* – *взятий у цілому*) соціокультурному простору, оскільки він має безпосередній вплив на соціокультурні простори держав (регіонів), а ті, відповідно, на освітні простори різних рівнів (макро-, мезо- і мікро-).

У соціокультурному просторі трьом основним видам смислів – знанням, цінностям і регулятивам відповідають три види культуротворчих форм (парадигм): 1) когнітивні, 2) ціннісні, 3) регулятивні. Кожну з них можна схематично зобразити у вигляді площини, яка проходить через одну з координатних осей соціокультурного простору. Тому їх часто називають «осьовими» формами культури. Через кожную з осей проходить пучок таких форм.

Парадигмальні форми визначаються типом смислів, які в ній створюються і відображають конкретні феномени культури. Залежно від того, в якому напрямі і як далеко усвідомлюється індивідом навколишній світ, залежить форма соціокультурного простору. Умовно його можна розділити на координатні площини трьох сфер: духовну, соціальну і біологічну (рис. 2), що пояснюється сучасним розумінням єдності людини, суспільства і природи.

Рис. 2. Структурно-компонентна схема соціокультурного простору.

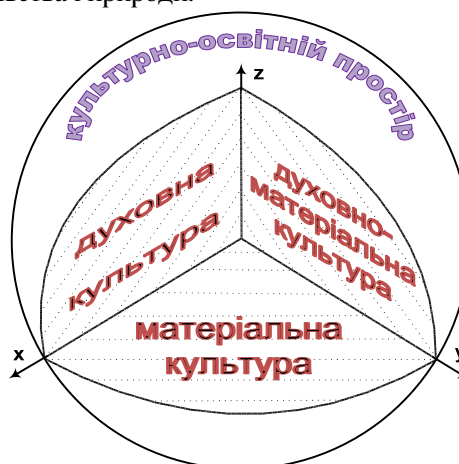

Рис. 3. Структурно-компонентна схема культурно-освітнього простору ВНЗ.

На основі того, що трактування простору є ширшим від середовища, ми припускаємо, що, існуючи в одному і тому ж соціокультурному просторі України, людина може переходити з одного соціокультурного середовища в інше. Наприклад, при зміні свого фаху чи роду занять, зміні соціального статусу (рядовий працівник → менеджер → керівник), зміні особистого статусу (неодружений → сім'янин), при переїзді на нове місце проживання тощо середовища індивіда можуть змінюватися кардинально, хоча всі ці переходи здійснюються в рамках одного соціокультурного простору. Людина також може одночасно перебувати в різних соціокультурних середовищах.

Наступним кроком є характеристика освітнього простору. Як базове поняття «простір освітній» (education space) почало вводитися в наукову педагогічну лексику з середини 90-х років ХХ ст., увійшовши до офіційних державних документів (зокрема, Закону України «Про освіту»).

Освітній простір вважають сегментом (частиною, підсистемою) соціокультурного простору [3, с. 64; 12, 57–58], де взаємодіють різні інститути та організації, що безпосередньо або опосередковано детермінують процес формування історично-адекватного суб'єкта, і формотворчо впливають на сукупність специфічно освітніх інститутів та рівнів.

Найчастіше освітній простір трактують як «наявне «місце» в соціумі, де суб'єктивно задається безліч відносин і зв'язків, здійснюються спеціальні діяльності різних систем (державних, суспільних, змішаних) з розвитку індивіда і його соціалізації» [2, с. 11–12; 7, с. 22; 8, с. 26]. Його також представляють і як реально існуючий просторовий континуум упорядкованих, стійких взаємодій особистості з відкритим соціальним середовищем [10, с. 15]. Цікавим є також твердження про «динамічність» освітнього простору, яка формує та відображає елементи складної системи соціальних зв'язків закладу освіти суб'єктивним сприйняттям і результатом конструктивної діяльності [12, с. 68].

Завершальним у «просторовому вимірі» є культурний простір особистості. Унікальний культурний простір особистості (Я-простір) створюється окремо кожним індивідом під впливом соціокультурного та освітнього просторів. Я-простір людини розвивається згідно з її індивідуальними задатками, інтересами, життєвим досвідом на основі бачення нею моральних цінностей, пріоритетів пізнання і способів саморозвитку.

Охарактеризовані нами такі просторові категорії, як соціокультурний простір, освітній простір та культурний простір особистості, є основними чинниками формування культурно-освітнього простору (КОП) ВНЗ.

У науковій літературі КОП ВНЗ характеризується як змістовно-смысловий і просторово-часовий континуум, що сприяє залученню особистості в ціннісно-смысловий світ культури, збереженню соціальної цілісності та особистісної самореалізації. У соціально-педагогічному аспекті – це сукупність умов і можливостей розвитку людини, які цілеспрямовано створюються різними суб'єктами педагогічного процесу та формуються соціально-культурним середовищем життєдіяльності особистості [1, с. 52].

КОП ВНЗ розглядається нами як інтеграційна модель соціокультурного та освітнього просторів суспільства і культурного простору особистості (Я-простору), що представлена як відкрита синергетична система, яка динамічно розвивається, постійно змінюється і оновлюється з часом (рис. 4).

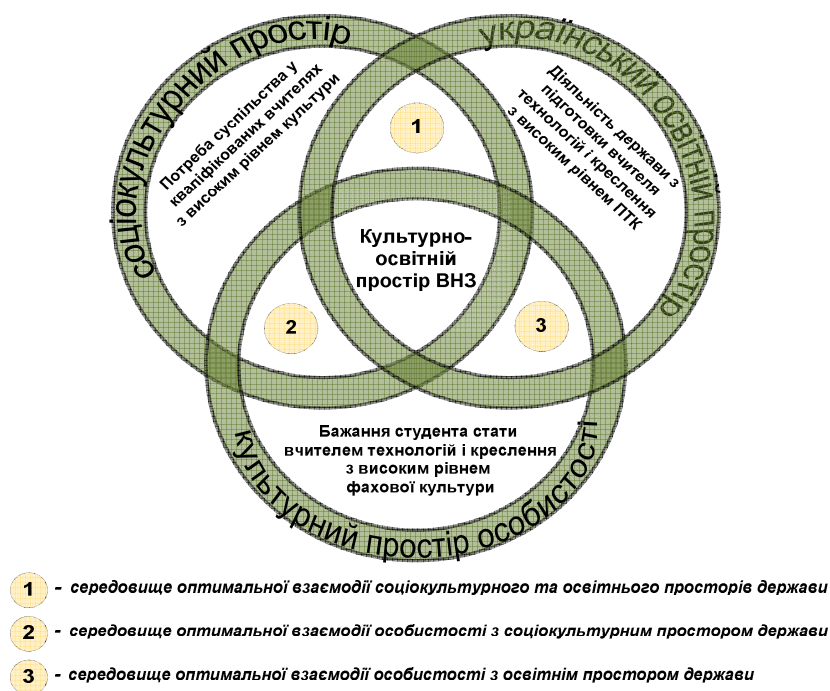

Рис. 4. Схематична модель утворення культурно-освітнього простору ВНЗ.

У КОП ВНЗ проявляються такі властивості:

1. Структурність, яка проявляється як в компонентному (містить відповідні середовища зі своїми властивостями), так і в територіальному (немає однакових ВНЗ, навіть якщо кожен з них готує однакових фахівців) аспектах.

2. Системність. КОП ВНЗ є результатом стійких зв'язків між утворюючими його елементами. Ці зв'язки надають йому цілісності, комплексності, стійкості та автономності.

3. Динамічність. Елементи КОП ВНЗ та зв'язки між ними зазнають структурних та функціональних змін. Динамічність є результатом нерозривного зв'язку простору і часу. КОП відображає соціокультурну динаміку на мегарівні (держави чи регіону).

4. Інформативність. Кожний структурний елемент (модуль) КОП ВНЗ передає студентові різноманітну інформацію. Економічна сфера і матеріально-технічна база ВНЗ забезпечує матеріалізовану просторову інформацію у вигляді об'єктів матеріальної культури. Естетична

сфера, яка відображає духовно-матеріальну культуру, поставляє інформацію через художнє оформлення архітектоніки ВНЗ і створених студентами творів декоративно-ужиткового мистецтва. Соціально-гуманітарна сфера проявляється у вигляді духовної культури завдяки творам сакрального мистецтва і відповідного предметного наповнення.

Ми вважаємо, що схематично КОП ВНЗ можна представити як перетин взаємопов'язаних сфер – духовної, духовно-матеріальної і матеріальної, якщо умовно розташувати їх у трьох взаємно перпендикулярних координатних площинах (див. рис. 3).

КОП ВНЗ формується з різноманітних взаємодоповнюючих освітніх середовищ [4, с. 28]. Декомпозиція КОП ВНЗ дозволяє виокремити в ньому певні підпростори (середовища): інформаційний, дидактичний, виховний, розвивальний, комунікаційний [5, с. 75].

У КОП підготовки вчителя технологій і креслення середовищ буде значно більше. Ми не можемо в межах статті детально описати всі середовища КОП ВНЗ, лише акцентуємо увагу на найбільш значущих щодо формування ПТК майбутніх педагогів. Крім того, хочемо відзначити, що для виникнення структурних середовищ повинні бути наявними відповідні чинники: 1) фізичне оточення (матеріальні чинники), 2) суб'єкти діяльності (людські чинники) і 3) програма діяльності (чинники реалізації).

Нами розроблені зразки моделі КОП ВНЗ для підготовки вчителя технологій і креслення на рівні ОКР «Бакалавр».

Наочна модель (рис. 5) демонструє, як на кожному етапі навчально-практичної діяльності студентів (відповідно на кожній фазі фахового становлення майбутнього педагога) створюються, об'єднуються та трансформуються його середовища.

Модель відображає процес формування ПТК студента на основі трьох видів проектування: педагогічного, інженерного та дизайнерського, кожне з яких діє в площині відповідної культури і забезпечується відповідними середовищами. Зокрема, педагогічне проектування реалізується в площині духовної культури; інженерне – матеріальної і дизайнерське – духовно-матеріальної.

Суттєва роль, зокрема у фазі адаптації та академічних знань, відводиться навчальному (або, як ми його називаємо академічному) середовищу. Воно постає як особлива освітня система, що складається з дисциплін (модулів) навчального плану, котрі інтегрують зміст соціогуманітарних, природничо-математичних, психолого-педагогічних та фахових предметів, в які вводиться творча компонента. У цьому середовищі через забезпечення студентів знаннями і вміннями, які трансформуються у відповідні компетенції, відбувається розвиток когнітивного (та інших) компонентів їх ідентичності.

Дуже важливим для студентів, особливо в період їх адаптації у ВНЗ, є створення психологічного середовища. При його проектуванні обов'язково потрібно враховувати певні принципи, зокрема психологічного захисту та опори на розвиваюче навчання. Перший дозволить усунути психологічний тиск на студентів у процесі освітньої діяльності, коли в її основі буде знаходитися логіка взаємодії, а не логіка дії; інший – забезпечить їх особистісний розвиток, формування фізичної, емоційної, інтелектуальної, соціальної та духовної сфер особистості.

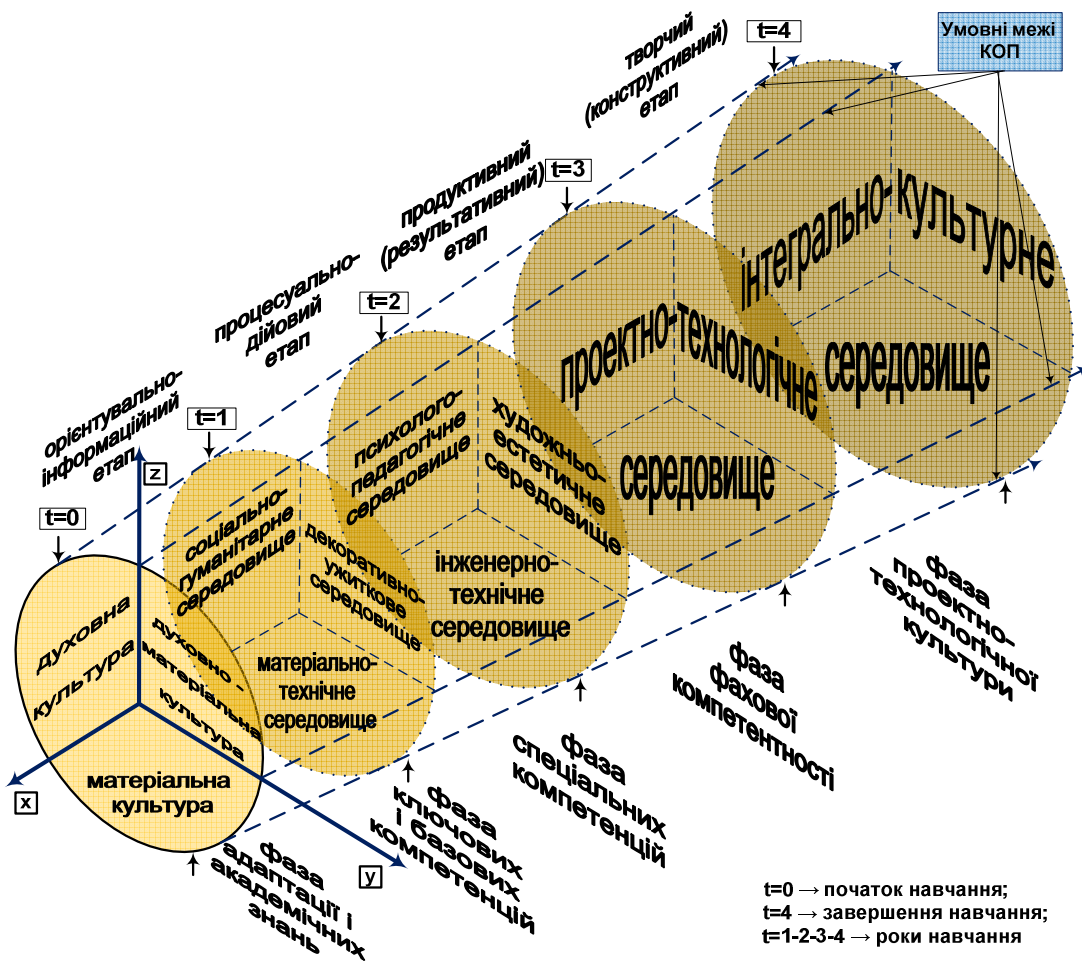

Рис. 5. Наочна модель культурно-освітнього простору ВНЗ.

Комунікативне середовище припускає організацію безпосереднього міжособистісного (студентів з викладачем, студентів між собою) діалогу у ВНЗ, опосередкованого (з різними видами культур), а також готовність студентів до полілогу в середовищі реальної проектно-технологічної діяльності.

Інформаційне середовище (електронні бібліотеки, навчально-методичне забезпечення, мультимедійні засоби, презентації, тощо) забезпечує інформаційну підтримку та організацію процесу підготовки майбутніх вчителів, здійснення наукових досліджень, їх проектно-технологічної діяльності.

Естетичне середовище пронизує всю структуру КОП ВНЗ (дизайн середовища ВНЗ, естетика людських стосунків, художнє сприйняття творчо-перетворювальних завдань тощо).

У підготовці вчителя технологій і креслення також немаловажними є економічне, матеріальне, графічне та інші середовища.

На орієнтувально-інформаційному етапі всі середовища структуруються, утворюючи більш ємнісні – соціально-гуманітарне, декоративно-ужиткове і матеріально-технічне (рис. 6).

Рис. 6. Структурно-компонентна модель культурно-освітнього простору ВНЗ.

На процесуально-дійовому етапі відбуваються наступні трансформації, завдяки яким формуються психолого-педагогічне, художньо-естетичне та інженерно-технічне середовища, що відповідають змісту педагогічного, дизайнерського та інженерного проектування. Цим забезпечується евристичний рівень діяльності студентів. Продуктивний (результативний) етап сприяє інтеграції всіх середовищ у проектно-технологічне, який дозволяє вивести студентів у їх творчо-перетворювальній діяльності на практико-діяльнісний рівень. Творчий (конструктивний) етап у структурі КОП ВНЗ забезпечує формування інтегрально-культурного-середовища, який виводить студентів на креативний рівень. Цим забезпечується системне формування в них ПТК.

У подальшій підготовці вчителів технологій (магістратура) створення такого мегакультурного середовища в КОП ВНЗ дозволить їм піднятися до концептуального рівня у їх творчо-перетворювальній діяльності та забезпечить ефективне формування фахової культури.

КОП ВНЗ – це ефективна система формування ПТК майбутніх вчителів технологій і креслення.

Визначальними для організації КОП ВНЗ є:

- 1) проектування та реалізація умов, які сприяють підготовці і розвитку процесів культурної та освітньої взаємодії між всіма його суб'єктами;
- 2) створення структури КОП ВНЗ на основі забезпечення системної єдності та безперервності всіх його компонентів;
- 3) визначення пріоритетними цілі креативного розвитку і саморозвитку студентів, розкриття можливостей їх самореалізації в контексті гуманістичної парадигми освітньої діяльності;
- 4) залучення інноваційних технологій навчання з метою формування індивідуальних освітніх траєкторій для кожного студента;

5) забезпечення системного формування проектно-технологічної культури майбутніх вчителів технологій і креслення як процесу, результату та цінності освіти, що є системоутворюючим чинником безперервності культурно-освітнього простору ВНЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гатальский В. Д. Культурно-образовательное пространство как социально-педагогическая система / В. Д. Гатальский // Педагогика. – 2009. – № 3. – С. 52–57.
2. Гинецинский В. И. Проблема структурирования мирового образовательного пространства / В. И. Гинецинский // Педагогика. – 1997. – № 3. – С. 10–15.
3. Ковальчук Л. Культурологічний підхід у дослідженні освітнього простору в контексті процесів глобалізації та інтеграції / Л.Ковальчук // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. Вип. 469: Педагогіка та психологія. – Чернівці: Чернівець. нац. ун-т, 2009. – С. 61–70.
4. Козырев В. А. Построение модели гуманитарной образовательной среды / В.А. Козырев // Педагог. – 1999. – № 2. – С. 26–32.
5. Могилев А. В. О понятии «Образовательное пространство» / А. В. Могилев, А. Н. Шильман // Педагогическая информатика – 2005. – № 2. – С. 72–78.
6. Новикова Л. И. Школа и среда / Л. И. Новикова. – М.: Знание, 1985 – 80 с.
7. Новые ценности образования: тезаурус для учителей и школьных психологов / под ред. В. И. Слободчикова. – М.: Педагогика, 1995. – 133 с.
8. Рижак Л. К. Освітній простір навчального закладу: монографія / Л. К. Рижак. – Львів: Лояс, 2008. – Ч. I. – 176 с.
9. Сенько Ю. В. Гуманитарные основы педагогического образования / Ю. В. Сенько. – М.: Академия, 2000. – 240 с.
10. Ткач Т. В. Структурно-цільовий аналіз розвитку освітнього простору як психолого-педагогічної категорії / Т. В. Ткач // Українська педагогіка. – 2008. – Вип. 14. – С. 118–123.
11. Шалаев И. К. От образовательных сред к образовательному пространству: понятие, формирование, свойства / И. К. Шалаев, А. Л. Веряев // Педагог. – 1998. – № 4. – С. 23–27.
12. Шендрик И. Г. Образовательное пространство субъекта и его проектирование / И. Г. Шендрик. – М.: АПКИПРО, 2003. – 325 с.